

hogy számos hazai és nemzetközi pályázatot nyert el témavezetőként. Iskolateremtő tevékenységének köszönhetően új szakok alakultak az egyetemen (Nyelv- és beszédfejlesztő tanár MA, Beszédtudomány MA, Beszédtrener, beszédtanácsadó szakirányú továbbképzés), illetve az ő nevéhez fűződik az alkalmazott nyelvészeti doktori program elindítása is. Tanítványai közül mára többen elismert kutatók, akik a felsőoktatásban vagy akadémiai kutatóintézetekben dolgoznak.

A tudományos közéletben, tudományszervezésben is aktívan részt vesz már régóta. Több hazai és nemzetközi folyóiratnak a főszerkesztője vagy szerkesztőbizottsági tagja, számos hazai és nemzetközi konferencia meghívott és plenáris előadója, máskor konferenciák szervezője. Nemzetközi tudományos bizottságok és társaságok tisztségviselője volt vagy képviselője jelenleg is, kiemelendő ezek közül az International Society of Phonetic Sciences, amelynek alelnöke, illetve főtítkára jelenleg is. További tudományos és bizottsági tagságait lehetetlen felsorolni, a lista igen terjedelmes. Bizton állítható, hogy Mária munkájára, véleményére, ötleteire sokan és sokszor számítottak az MTA-n és a felsőoktatásban is.

Kiemelkedő munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el: MTA Ifjúsági Díjjal, Kempelen Farkas Emlékéremmel, a Fül-Orr-Gége Szakmai Kollégium Audiológiai Szekciójának Békésy György Díjával, az OPAKFI Tudományos Egyesület Békésy György-díjával, Széchenyi Professzori Ösztöndíjjal, Brassai Emlékéremmel, Akadémiai Díjjal, Bárczi Gusztáv Emlékéremmel, Pro Neophilologia in Hungaria Érdeméremmel, Magyar Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetéssel, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Cziráky Antal-díjával, végül nemrégiben a legrangosabb hazai tudományos kitüntetéssel, a Széchenyi-díjjal.

Egy ilyen tudóssal nem volt mindig könnyű együtt dolgozni, hiszen hihetetlen munkabíráásával minket, kollégáit, tanítványait is folyamatos munkára ösztönzött. Sosem volt kérdés, hogy van-e kedvünk tanulmányt írni a következő Beszédkutatás kötetbe, avagy jelentkezni egy rangos fonetikai konferenciára. A kérdés az volt, hogy mivel jelentkezzünk, milyenné tanulmányt írunk. Így aztán mindig volt két-három cikk vagy előadás, amin párhuzamosan dolgoztunk. Azt hiszem, ez az egyik dolog, amiért a leginkább hálás lehetek/hálásak lehetünk neki. Hogy kialakította bennünk/bennem azt a belső vágyat, hogy folyamatosan kutassunk, írjunk, keressük a lehetőségeket az előadásra, szakmai munkára. Hogy igazán szeressük, amit csinálunk.

Kedves Mária! Reméljük, még sokáig inspirálsz minket a tudományos munkában, és mutatsz példát újabb nyelvész generációk számára. Isten éltesen sokáig!

BÓNA JUDIT

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Gerstner Károly 70 éves*

Örömmel fogadtam a Magyar Nyelvtudományi Társaság felkérését, hogy ünnepelünk közvetlen munkatársaként – ahogy ő mondta egyszer: „harcostársaként” – én tartsam ezt a születésnapit köszöntőt. Az ilyen alkalmakkor gyakran hangzik el: „Szinte hihetetlen,

* Elhangzott a Társaság 2022. április 26-i ülésén, Budapesten.

hogy X. Y. már ennyi éves.” Az effajta kezdés – éppen régi és folyamatos munkakapcsolatunk miatt – tölem hiteltelen volna. Rögtön hozzászereztem azonban, hogy a külső szemlélő feltehetőleg csodálkozik Karcsi életkorán. Valószínűnek tartom például azt, hogy a járműveken vagy állomásokon az ellenőrök felszólítják: igazolja, hogy jogosan utazik ingyen. Én azonban tudom, hogy a 70. születésnap már eljött, sőt el is múlt. Ez az első olyan évforduló, amelyről a Társaság meg szokott emlékezni. Tekintsük át tehát ebből az alkalomból Karcsi pályáját, persze korántsem a teljesség igényével.

Gerstner Károly 1952. március 12-én született Dorogon. Német nemzetiségi családból származik. A Komárom-Esztergom megyei (akkor Komárom megyei) Leányváron, kétnyelvű környezetben nőtt fel. Németsege és a kétnyelvűség azután tudományos munkásságában is fontos szerephez jutott.

Középiskolai tanulmányait Budapesten, a többek között nyelvoktatásáról is híres Eötvös József Gimnáziumban végezte, német tannyelvű osztályban. Itt érettségizett 1970-ben, jeles eredménnyel. A sikeres egyetemi felvételit követően egyéves katonai szolgálatot kellett teljesítenie Hódmezővásárhelyen, így 1971-ben iratkozhatott be az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar–német szakra. 1976-ban ezen a szakpáron szerzett jeles minősítésű tanári diplomát. – Az egyetemi években mindkét szakon elsősorban a nyelvészeti tárgyak vonzották. Érdeklődésének formálódásában természetesen több oktató is nagy szerepet játszott. Itt most Benkő Loránd, Pusztai Ferenc és Mollay Károly nevét emelem ki.

Az egyetem elvégzése után Karcsi tudományos ösztöndíjas gyakornokként került az MTA Nyelvtudományi Intézetébe (a mai Nyelvtudományi Kutatóközpont jogelődjébe), a Benkő Loránd vezette Nyelvtörténeti és Dialektológiai Osztályra, ahol 1978-tól tudományos segédmunkatársi státusban folytatta munkáját. Ugyanebben az évben az ELTE bölcsészkarán summa cum laude minősítéssel védte meg egyetemi doktori értekezését a magyar–német kétnyelvűség témaköréből.

Intézeti munkájával párhuzamosan 1978 és 1981 között szerződéses oktatóként is dolgozott az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén, tanársegédi, majd adjunktusi rangban. Hangtani és nyelvjárástani szemináriumokat tartott. – Én akkor voltam egyetemista, úgyhogy csupán a csoportbeosztáson múltott, hogy Karcsi nem lett a tanárom. Személyesen tehát még nem ismerhettem meg, de évfolyamtársaimtól jókat hallottam róla.

1981-ben pályája fontos állomáshoz érkezett. Vendégtanári állást kapott Hollandiában, a Groningeni Állami Egyetem Finnugor Tanszékén. Itt 1986-ig számos magyar nyelvészeti tárgyból tartott szemináriumokat és előadásokat, sőt történelemből és néprajzból is kellett vizsgáztatnia. – A hollandiai évek feledhetetlen élményeket nyújtottak a húszas és harmincas éveinek fordulóján járó fiatalembernek, és jövőjére nézve máig ható útravalóval látták el: gazdag szakmai és emberi tapasztalatokkal, értékes baráti kapcsolatokkal, nem utolsósorban pedig a nyugat-európai világ olyan áldásaival, amelyekről akkor Magyarországon legfőlegbbs álmodni lehetett. Érthető, hogy hazatérése után Karcsin – noha nem panaszkodott – egy ideig érezni lehetett, hogy egy kissé nehéz visszaszoknia az itthoni világba. Félreértés ne essék: ez csak az országbeli életkörülményekre, társadalmi viszonyokra vonatkozott. A munkában nagyon hamar megtalálta a helyét.

Én Karcsinak a groningeni időszakában kerültem az intézetbe, közelebbről az Ety-mologisches Wörterbuch des Ungarischen munkacsoportjába. Akkoriban gyakran hallhattam az osztály és a csoport vezetőjének, Benkő tanár úrnak az ilyen kezdetű mondatait: „Majd ha megjön a Gerstner Karcsi Hollandiából...” A mondat befejezése pedig mindig

valamilyen biztató, szinte csodaváró gondolat volt. 1986-ban Karcsi visszatért Magyarországra, és bekapcsolódott az EWUng. munkálataiba. Csodát tenni természetesen nem tudott, de igen gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy megjelenésével a munkacsoport jelentősen erősödött. Nem okozott meglepetést, hogy Benkő tanár úr egy idő után szerkesztői feladatokkal is megbízta, emellett német nyelvi lektorként is tevékenykedett. – Szócikkíróként elsősorban a német vonatkozású anyag kidolgozása jutott neki, de másfajta szavakkal is bőven volt dolga. A szótár számára összesen majdnem kétezer szócikket írt.

Az EWUng. csoportjában dolgozva nap mint nap meggyőződhettem magas szintű szakmai ismereteiről és készségeiről: alaposágáról, pontosságáról, kötelességtudásáról, szorgalmáról és elkötelezett munkabírájáról. Tudása és teljesítménye mellett szerénysége, higgadt és barátságos természete is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a csoportban mindenki tisztelje és kedvelje. – Együttműködésünket számomra az is megkönnyítette, hogy hamar kiderült: szakmai szemléletünkben sok a közös vonás; ebben nyilvánvalóan meghatározó szerepe volt a Benkő-iskolához tartozásnak. Munkakapcsolatunk talán még az addiginál is szorosabbá vált akkor, amikor együtt szerkesztettük az EWUng. mutatóját.

Hollandiából való visszatérése után Karcsi az intézetben tudományos munkatársi beosztásban dolgozott. A szótárnál végzett sokoldalú és magas színvonalú munkássága, valamint egyetemi doktori disszertációjának ismételt benyújtása útján 1995-ben megkapta az új minősítést, a PhD-fokozatot. Ennek köszönhetően az intézetben tudományos főmunkatársi rangot nyert.

Az intézeti szótárírói munkája mellett – immár gazdag itthoni és külföldi oktatói tapasztalatok birtokában – ismét bekapcsolódott a magyar felsőoktatásba is. 1988 és 1998 között az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén – szerződéssel, adjunktusi, majd docensi rangban – nyelvészeti proszemináriumokat, nyelvtörténeti és nyelvjárástani szemináriumokat tartott, továbbá szakdolgozatok témavezetését is vállalta.

1994-től kezdve egészen 2021-ig, azaz majdnem harminc éven át a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékén is dolgozott: előbb néhány évig (budapesti egyetemi munkájával párhuzamosan) óraadóként, majd 1999 és 2002 között a Széchenyi Professzori Ösztöndíj keretében, azután megbízott előadóként, azt követően pedig címzetes docensi, majd docensi rangban. A PPKE tanszékén szélesedett oktatói palettája: a magyar nyelvtörténeti és nyelvjárástani szemináriumokon kívül lexikológiai, névtani, alaktani és helyesírási órák szintén szerepeltek rajta, továbbá előadásokat is tartott magyar nyelvtörténetből, valamint a fordító- és tolmácsolásból résztvevők számára nyelvhasználati kérdésekről. Természetesen szakdolgozatok témavezetését is vállalta. Az egyetem doktori iskolájának munkájába szintén bekapcsolódott. Oktatói tevékenységéhez az is hozzátartozik, hogy 2004-től kezdve többször tartott rövid vendégtanári kurzusokat a groningeni és a müncheni egyetemen magyar, holland és német nyelven.

Karcsinak pályája kezdetétől fogva lételeme volt az egyetemi tanítás. A feladatok túlszaporodásának időszakaiban persze fárasztotta is, de mindig sok örömet nyújtott neki, és szakmai-szellemi megújulási és karbantartási eszközt is látott benne. És persze az utánpótlás-nevelés eszköztél szintén: számos tanítványát vezérelte rövidebb-hosszabb időre vagy véglegesen nyelvészeti pályára. – Hadd tegyem hozzá: hálás vagyok neki azért, hogy az ő közvetítésével tanítványai közül több értékes embert is megismerhettem. Többféle forrásból is tudom, hogy Gerstner Károlyt a hallgatói nagy tudású, igényes, de

nem öncélúan szigorúskodó tanárnak tartották, olyannak, akinek a jóindulatára és segítőkészségére mindig számíthattak.

Térjünk vissza Gerstner Károly intézeti pályafutásához. Az EWUng. munkálatainak lezárulása felvetette a kérdést: hol és hogyan tovább? Több tényező is a Lexikográfiai és Lexikológiai Osztály (későbbi, egyszerűbb nevén: Szótári Osztály) felé irányította Karcst. Az egyik saját kutatói érdeklődése, vérbeli lexikográfusi volta. A másik pedig a Nagyszótár ügye iránti elkötelezettség. Nem volt a vágyai netovábbja, hogy osztályvezető legyen, de úgy érezte, hogy legalább egy időre vállalnia kell ezt a feladatot annak az elősegítésére, hogy a Nagyszótár készítése megannyi korábbi megtorpanás után végre reménytelivé és folyamatossá válhasson. Karcsi nehéz időszakban került az osztály és a szótár élére. Az 1980-as évektől a számítógép térhódítása biztatóan mozdította előre a Nagyszótár készítésének lehetőségeit, a 90-es években viszont olyan hangok szólaltak meg, amelyek egyáltalán nem kedveztek a lexikográfusi tevékenységnek, sőt szélsőségesebb formájukban a szótárírók intézeti jelenlétének szükségességét is megkérdőjelezték. Ilyen légkörben egyáltalán nem volt könnyű lexikográfiai feladatot vállalni, de Karcsiban talán a veszély tudata is megerősítette azt az érzést, hogy szükség van rá a Nagyszótár és más szótárak segítésében.

Ugyanakkor érezhetően nem lelkesítette, hogy osztályvezetői munkájának nagy része a szorosabb értelemben vett szakmai feladatok helyett adminisztrálásból, menedzselésből, pályázati kilincselésből áll. Azt is be kellett látnia, hogy az osztálynak és a Nagyszótárnak a vezetése egész embert kívánna, és ez az egyetemi oktatói munkáról való lemondásra kényszerítené. Nem ragaszkodott tehát foggal-körömmel az osztályvezetői ranghoz, és 2001-ben meg is vált tőle. Magához a Nagyszótárhoz azonban nem lett hűtlen: a címszóanyag kijelölőjeként és lektorként segítette a készítését.

Olyan munka is akadt az osztályon, amely Karcsi számára sohasem járt vezetői terhekkel: Pusztai Ferenc tanár úr kérésére részt vett a Magyar értelmező kéziszótár megújításában, elsősorban az etimológiai minősítések felelőseként.

Az EWUng. megjelenése után vissza-visszatérő igényként jelentkezett az a gondolat, hogy szükség lenne a szótár magyar nyelvű, legalább valamelyest megújított változatára is. A terv megvalósítása pályázati támogatással a 2010-es években kezdődött, és ma is tart. Kezdetől fogva mindenki úgy gondolta, hogy a munkálat vezetője csakis Karcsi lehet. Sajnos a szűkös anyagi lehetőségek közepette a munkáját csak maroknyi csapat segítheti; ennek magam is a tagja vagyok. – Ezzel kapcsolatban megkerülhetetlen a kérdés: milyen vezető Karcsi? Beosztotti szempontból mindenképpen kellemes olyan személy irányításával dolgozni, akinek tiszteletet érdemlő, megbízható a tudása, aki türelmes, jóindulatú és segítőkész, akiből hiányzik a kiskirálykodási, örmesterkedési hajlam.

Gerstner Károly nevéhez nemcsak szótárak köthetők, hanem kézikönyveknek, egyetemi tankönyveknek a fejezetei is. Természetesen nagy részük szókészlettörténeti tárgyú: ilyen A magyar nyelv kézikönyvébe (GERSTNER 2003) és a Magyar nyelv című kézikönyvbe (GERSTNER 2011) írt összefoglaló, az É. KISS KATALINNAL és HEGEDŰS ATTILÁVAL írt tankönyvben szereplő fejezet (GERSTNER 2018b), valamint a KISS JENŐ és PUSZTAI FERENC szerkesztette magyar nyelvtörténeti kézikönyv egyik fejezete is (GERSTNER 2018d); az utóbbi kettőben a hangtörténeti fejezet szerzője is Gerstner Károly (GERSTNER 2018a, ill. 2018c). – Valószínűleg kevésbé ismert tény, hogy Karcsi számos szócikket írt a Magyar Nagylexikonba is, ezek germanisztikai vonatkozásúak.

Nem társszerzőkkel írt könyveként kiemelést érdemel A német vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban című munkája; ez a Nyelvtudományi Értekezések 145. számaként jelent meg (GERSTNER 1998). Módszertani szempontból is szép példája annak, hogyan végezhető el egy eredetkategória képviselőinek bemutatása etimológiai szótárakra alapozva. – Hozzáteszem: számomra megtiszteltetés volt, hogy ezt a munkát én lektorálhattam, tanulságos és élvezetes feladatként.

Itt csak röviden, általánosságban szólhatok Karcsi tanulmányairól, cikkeiről, recenzióiról. Természetesen sok közöttük a lexikológiai, lexikográfiai tárgyú, de tekintélyes a tudománytörténet és a névtan képviselője is; ismeretterjesztő cikkek szintén felbukkannak. Nem csekély a német tárgyú, valamint a német nyelven különböző témákat tárgyaló írásoknak, köztük az ismertetéseknek a száma sem. – Az ismeretterjesztést és a recenziókat leszámítva lényegében hasonlókat mondhatnánk azokról az előadásokról, amelyeket Karcsi magyarországi és külföldi nemzetközi kongresszusokon, konferenciákon, valamint nem nemzetközi jellegű hazai rendezvényeken német, illetőleg magyar nyelven tartott.

Nem esett szó eddig Karcsi folyóirat-szerkesztői munkálkodásáról. 1990 és 1995 között szerkesztője volt az Acta Linguistica Hungarica nemzetközi folyóiratnak. 1995-től tagja a Névtani Értesítő szerkesztőbizottságának, 2016-tól pedig a Magyar Nyelvének is.

A szakmai közéletnek is aktív résztvevője: részint különféle disszertációk opponenseként, védési bizottságok résztvevőjeként és pályázatok véleményezésével, részint pedig szakmai testületekben való szerepvállalással. 1976-tól tagja a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak; titkára volt a magyar nyelvészeti szakosztálynak, sőt magának a Társaságnak is; már jó ideje a Társaság pénztárosa és választmányi tagja. 2000-től tagja az MTA Szótári Munkabizottságának, néhány évig a titkára is volt. 2008-tól tagja a Földrajzinévbizottságnak. Ugyancsak 2008-tól tagja az MTA Nyelvtudományi Bizottságának (éveken át a titkára is volt), tagja volt a Magyar Nyelvi Bizottságnak és jogutódjának. 2010 és 2016 között az MTA közgyűlésébe delegált nem akadémikus képviselő is volt.

Gerstner Károly pályarajzából persze a kitüntetések sem hiányozhatnak. 1996-ban az EWUng. megalkotásáért (szócikkíró társaival megosztva) Akadémiai Díjban részesült. 2018-ban pedig megkapta a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét (a polgári tagozatban).

Hogy Karcsi ilyen gazdag életművet tudhat a magáénak, ahhoz saját erényein kívül nagyban hozzájárul családi háttere is. Feleségével nemcsak házasságkötésük óta segítik egymást, hanem szövetségük már az óvoda óta tart. Sok örömük van két gyerekükben és három unokájukban. Karcsi aktív nagyapa, s mivel unokái fiúk, a praktikus teendők mellett a focizás is a nagyapai kötelességek közé tartozik. Hogy Karcsi számára az otthoni háttér milyen fontos, azt az is jelzi, hogy a férfiak átlagánál – de hozzáteszem: férfihoz egyáltalán nem méltatlan módon – jóval többet beszél a családjáról. És ez nemcsak a 70 éves korához érkezett nagyapát jellemzi, hanem érvényes volt a harmincas éveiben járó fiatalemberre is.

Karcsi nemcsak a tanítványai között volt népszerű, hanem intézeti és általában véve nyelvészi körökben is közkedvelt. Nemcsak tiszteletet keltő tudásának és munkálkodásának köszönheti ezt, hanem megbízhatóságának, jó kapcsolatteremtési képességének, rendkívül nyugodt, kiegyensúlyozott természetének (ezért mindig irigyeltem!), kedvességének, segítőkészségének is. Hogy mennyire figyelmes, és milyen fontosak neki a régi emlékek és az emberi kapcsolatok, azt többek között az is jól példázza, milyen lelkesen képes visszaemlékezni a katonatársakra, egyetemi kollégiumi társaira, s hogy milyen hűségesen ápolta és ápolja a kapcsolatokat nyugdíjas munkatársainkkal.

Kedves Karcsi! Biztos vagyok abban, hogy a nyelvészet a jövőben is része lesz az életednek. Hogy milyen tartalommal és formában, azt valószínűleg még magad sem tudod pontosan. A magam és mindnyájunk nevében minél jobb egészséget, sok-sok szakmai és családi örömet kívánok Neked. Isten éltesen sokáig!

Hivatkozott irodalom

- GESTNER KÁROLY 1998. *A német vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban*. Nyelvtudományi Értekezések 145. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GERSTNER KÁROLY 2003. A magyar nyelv szókészlete. In: KIEFER FERENC – SIPTÁR PÉTER szerk., *A magyar nyelv kézikönyve*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 117–157.
- GERSTNER KÁROLY 2011. A magyar nyelv szókészlete. In: KIEFER FERENC szerk., *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 437–481.
- GERSTNER KÁROLY 2018a. Hangtörténet. In: É. KISS KATALIN – GERSTNER KÁROLY – HEGEDŰS ATTILA, *Fejezetek a magyar nyelv történetéből*. https://mersz.hu/hivatkozas/m374famnyt_14#m374famnyt_14 (2022. 04. 20.)
- GERSTNER KÁROLY 2018b. Szókészlettörténet. In: É. KISS KATALIN – GERSTNER KÁROLY – HEGEDŰS ATTILA, *Fejezetek a magyar nyelv történetéből*. https://mersz.hu/hivatkozas/m374famnyt_131#m374famnyt_131 (2022. 04. 20.)
- GERSTNER KÁROLY 2018c. Hangtörténet. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., *A magyar nyelv-történet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 103–128.
- GERSTNER KÁROLY 2018d. Szókészlettörténet. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 249–270.

HORVÁTH LÁSZLÓ
ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont

Szili Katalin 70 éves*

1. A hölgyeknek nincs koruk. Mint azt Ünnepeletünkötől, Szili Katalintól, számtalanszor hallhattuk az Interkulturális kommunikáció órákon: a magyar kultúra tele van olyan írott, de még inkább íratlan szabályokkal, melyek csak apró nüanszok, árnyalatok, s ezeket átadni, megmagyarázni a nem anyanyelvi beszélőnek, a nem ebben a kultúrkörben felnövőnek, embert próbáló feladat, csodálatos kihívás. Itt azért nem apró nüanszról van szó, hanem fontos illemszabályról: ahogy azt minden nem magyarajkú hallgatónknak megtanítjuk, súlyos sértés egy nőtől a korát direkt módon megkérdezni. Mondhatjuk, hogy tabutémának számít, nem illik emlegetni, s most mégis itt vagyunk; ezért javasolom, fogalmazzunk illőben: szeretnénk megragadni a mai alkalmat arra, hogy amit a pandémia nem tett lehetővé, most pótoljuk: nyugdíjba vonulásakor nekünk, tanítványainak, nem volt módunk méltóképpen megköszönni Szili tanárnőnek azt az iskolateremtő munkáját, melyet végzett. Ezért ezt most szeretném megtenni.

Szili Katalin az Eötvös Loránd Tudományegyetem habilitált egyetemi docense, tanzékalapító, a magyar mint idegen nyelv mint önálló kutatási diszciplína hazai megterem-

* Elhangzott a Társaság 2022. május 10-i ülésén.